

TIKROSIOS VERTĖS METODO TAIKYMAS LIETUVOS LISTINGUOJAMOSE ĮMONĖSE

Kristina Rudžionienė, Remigija Lukošūnaitė

Vilniaus universitetas, Lietuva

Anotacija

Tikrosios vertės metodas, nors ir sukelia daug ginčų, yra vienintelis įvertinimo būdas, kuriam skirtas atskiras apskaitos standartas. Vertinant kai kuriuos apskaitos straipsnius, jis privalo būti taikomas, o kai kada įmonėms suteikiama teisė pasirinkti. Šio straipsnio tikslas – įvertinti tikrosios vertės metodo taikymą Lietuvos Respublikos listinguojamose įmonėse. Tirti 17 įmonių 2008 m., 2013 m. ir 2018 m. finansinių ataskaitų aiškinamieji raštai. Išanalizuoti tarptautiniai apskaitos standartai (TAS), pagal kuriuos listinguojamos įmonės tvarko apskaitą ir vertina turta ir įsipareigojimus. Nustatyta, kurie standartai reikalauja taikyti tikrąją vertę, o kuriuose – įmonėms suteikta teisė pasirinkti įsigijimo savikainą arba tikrąją vertę. Išimtinai tikrąją vertę privalo būti vertinama finansinė nuoma, pajamos, išmokos darbuotojams, finansinis turtas ir įsipareigojimai, biologinis turtas, įsigytosios įmonės turtas ir įsipareigojimai bei investicijos į asocijuotąsias įmones (vėlesnio vertinimo metu). Kai TAS įmonėms leidžia savanoriškai pasirinkti vertės nustatymo metodą, dažniausiai Lietuvos listinguojamos bendrovės renkasi įsigijimo savikainos metodą. Minėtas metodas buvo taikomas visose analizuotose įmonėse visais analizuojamais laikotarpiais apskaitant nematerialiųjų turta. Tikrosios vertės metodas populiariesnis vertinant ilgalaikį materialiųjų turta: 2008 m. perkainota vertė jį apskaitė 17,65 %, o 2018 m. – 23,53 % analizuotų įmonių, tačiau šis metodas yra vis mažiau taikomas vertinant investicinį turta: 2008 m. tikrąją vertę investicinį turta apskaitė 50 %, o 2018 m. – 14 % analizuotų įmonių.

Reikšminiai žodžiai: tikroji vertė, turto vertinimas, Lietuvos listinguojamos įmonės.

JEL kodas: M41.

Įvadas

Ilgą laiką apskaitoje vyravęs ūkinių operacijų registravimas buvo orientuotas į praeitį, todėl tradiciškai apskaitos straipsniai vertinami istorinių kainų (įsigijimo savikainos) metodu. Whittington (2008) teigimu, JAV XX a. 7-8 dešimtmetyje, didelės infliacijos sąlygomis, vyko aštri diskusija, ar turi kainų kitimas atsispindėti finansinėse ataskaitose. Ši diskusija dar labiau paaštrėjo XX a. 9 ir 10 dešimtmėčiuose, kai JAV vyko santaupų ir paskolų krizė. Pasidarė akivaizdu, kad besikeičiant ekonominėms sąlygoms ir aplinkybėms, taikant senus apskaitos ir turto ir įsipareigojimų įvertinimo metodus, nebesiekiamas pagrindinis apskaitos tikslas – finansinėse ataskaitose pateikti tikrą ir teisingą informaciją apie finansinę būklę ir veiklos rezultatus. Norint pasiekti šį tikslą, reikia ieškoti kitų būdų, kaip vertinti ir atskleisti finansinėse ataskaitose įmonių turta ir įsipareigojimus. Tuo metu dar labiau imta kritikuoti istorinių kainų metodo taikymą apskaitoje, kas lėmė tai, jog galiausiai apskaitos standartų leidėjai pripažino, kad realesnis vaizdas finansinėse ataskaitose būtų pateikiamas taikant tikrąją vertę (Bick ir kt., 2018). Cozma (2015) tokį perėjimą nuo istorinių kainų prie tikrosios vertės koncepcijos apskaitoje vadina „apskaitos revoliucija“ ir „naujos apskaitos sistemos atsiradimu“. Apskaitos standartų leidėjai vis labiau akcentuoja tikrosios vertės taikymą apskaitoje, todėl galima tikėtis, jog ateityje tai bus pagrindinis turto ir įsipareigojimų vertinimo būdas (Cozma, 2015). Kaip teigia Haswell ir Evans (2018), nepaisant šio metodo kritikos, jau niekas nebegali sustabdyti tikrosios vertės – kaip naujo požiūrio į apskaitą – taikymo.

Baker (2018) teigia, kad tikrosios vertės metodas taikomas tik finansiniam turtui ir tik labai mažoje dalyje įmonių (daugiausiai įmonėse, kurių akcijomis yra viešai prekiaujama, bei finansinėse institucijose, pvz., bankuose, draudimo ar investicinėse bendrovėse, t.y. įmonėse, kurių pagrindinis turtas yra įvairūs finansiniai instrumentai), todėl tikrosios vertės analizė ir tyrimai yra nereikšmingi bei apskritai neturėtų būti analizuojami mokslinėje literatūroje. Tačiau akivaizdu, kad, anot Mora ir kt. (2019), šios temos aktualumas apskaitoje yra išreiškiamas jau vien tuo, jog tai vienintelis vertinimo būdas, kuriam yra skirtas atskiras apskaitos standartas.

Mokslinėje literatūroje nesutariama dėl tikrosios vertės atitikimo dviems pagrindinėms apskaitos informacijos savybėms: aktualumui (naudingumui) ir patikimumui. Tikrosios vertės šalininkai teigia, jog tikrosios vertės taikymas apskaitoje padidina finansinių ataskaitų informacijos skaidrumą ir aktualumą, nes pateikiama savalaikė informacija, o tokia informacija yra tinkamesnė priimant ekonominius sprendimus. Istorinių kainų šalininkai teigia, kad tikrosios vertės metodas praranda savo aktualumą, kai nėra aktyvios rinkos, kurioje skelbiamos kainos, kai šiuo vertinimo metodu manipuluojama, taip pat šis metodas linkęs turėti apskaičiavimo klaidų ir jį sunku patikrinti (Budrionytė, 2015; McDonough ir Shakespeare, 2015; Wang ir Zhang, 2017; Bick ir kt. 2018).

Huffman (2018) teigia, jog finansinio turto pateikimas tikrąją vertę yra aktualus investuotojams, o šio įmonės turimo turto tikrosios vertės pasikeitimo pelnas arba nuostoliai atsispindi ir įmonės akcijų kainose biržoje. Vis dėlto, autorius mini, jog nefinansinį turta apskaityti tikrąją vertę pasirenka tik nedaugelis įmonių dėl vyraujančios nuomonės, jog turto, kuris neturi aktyvios rinkos, nustatyta tikroji vertė yra nepatikima. Tokia nuomonė vyrauja ir Badia ir kt. (2017), kurie teigia, kad tikrosios vertės nustatymas nesant aktyviosios rinkos įvardijamas kaip dažnai per daug optimistinis vertės išmatavimas, kuris naudingas įmonės vadovams. Jaunzeme (2011) teigia, jog tikrosios vertės taikymas rengiant finansines ataskaitas atspindi tikrą ir teisingą įmonės vaizdą tik tada, kai egzistuoja aktyvi apskaitomo turto/įsipareigojimo rinka, kitu atveju, teikiama informacija nėra objektyvi, naudinga ir patikima. O Haswell ir Evans (2018) netgi teigia, jog yra

abejojančių tikrosios vertės nustatymo pagal aktyviają rinką efektyvumu. Liao ir kt. (2020) atliktas tyrimas parodo, kad informacija, atskleista taikant tikrąją vertę, yra aktualiausia šalyse, kuriose yra geriausia teisinė sistema bei jos vykdymo užtikrinimas, kadangi tokiose šalyse yra reikalaujamas ir užtikrinamas aukščiausias skaidrumo lygis bei lieka mažiau erdvės vadovų manipuliacijoms. Bick ir kt. (2018) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad kuo įmonės daugiau turto ir įsipareigojimų apskaito tikrąja verte, tuo daugiau įmonė laiko sąskaitoje pinigų, taigi taikant tikrąją vertę finansinėse ataskaitose, įmonių vadovai siekia asmeninių tikslų, manipuliuoja duomenimis, kas finansines ataskaitas padaro mažiau patikimas. Panašias išvadas gavo ir Haswell ir Evans (2018), kurie nagrinėjo vieną didžiausių bankroto skandalų XXI a. – JAV kompanijos *Enron* bankrotą, kuriam didelę įtaką turėjo manipuliacija tikrąja verte.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tai, kas yra istorinių kainų metodo privalumai, yra tikrosios vertės metodo trūkumai, kadangi šis metodas yra sudėtingesnis, sunkiai suprantamas ir apskaičiuojamas, dėl to ir mažiau patikimas bei reikalauja daugiau apskaičiavimo kaštų (Paliulienė, 2012; Budrionytė, 2015). Įvertinus šių metodų trūkumus ir privalumus, perspektyvesniu vis dėlto laikomas tikrosios vertės metodas (Paliulienė, 2012; Rudžionienė, 2010; Cozma, 2015). Tačiau įdomi ir Škoda ir Sláviková (2015) nuomonė, kuri teigia, jog geriausia įmonėms būtų atskleisti ir istorinių kainų, ir tikrosios vertės metodu apskaičiuotą vertę, nes taip būtų maksimizuotas informacijos aktualumas, t.y. būtų matoma, kiek įmonė investavo ir kiek turtas buvo vertas tam tikru momentu.

Liao ir kt. (2020, p. 59) teigia, kad tikrosios vertės taikymas apskaitoje susilaukė daug kritikos 2008 m. finansų krizės metu, nes buvo teigiama, jog šis vertinimo būdas į finansų rinkas įnešė pernelyg didelį dirbtinį šių rinkų nepastovumą, kas lėmė sumažėjusį finansų institucijų mokumą. Tačiau Škoda ir Sláviková (2015) nuomone, tikrosios vertės taikymas nesukėlė 2008 m. krizės ir tikroji priežastis slepiasi kitur. Nužā (2015) papildoma, kad tikroji vertė yra tik turto įvertinimo būdas ir niekas daugiau, todėl krizės tai sukelti negalėjo. Autorius pastebi, kad JAV tikrosios vertės nustatymo standartas (SFAS 157) įsigaliojo nuo 2007 m., t.y. krizės išvakarėse, kas galėjo lemti tokį šio vertinimo būdo taikymo susiejimą su 2008 m. finansų krize. Burdenko (2017) teigia, jog tikroji vertė kaip tik gali padėti iš anksto aptikti finansų krizę ir nustatyti, kurios kompanijos yra patikimos, o kurios – ne. Markarian (2018) apibendrina, kad tikrosios vertės taikymas tampa populiarus ekonominio augimo metu, o ekonominio nuosmukio metu yra labai kritikuojamas ir dėl tokio nuolat besikeičiančio ekonomikos ciklo niekaip nesusiformuoja vyraujanti nuomonė tikrosios vertės taikymo klausimu.

Vis dėlto pasauliniu lygiu paplitęs reglamentavimas – Tarptautinių apskaitos standartų sistema (toliau – TAS) teigia, kad mažai tikėtina, jog istorinių kainų vertinimo metodas pateikia tikrą ir teisingą įmonės vaizdą. Dėl šios priežasties, TAS rekomenduoja taikyti tikrosios vertės metodą, kai tik tai yra įmanoma, nes tai priartina įmonės finansinius duomenis prie atitinkamo laikotarpio realybės, tikrosios vertės metodu pagrįstų finansinių ataskaitų informacija tampa aktualesne bei naudingesne priimanant ekonominius sprendimus ir įmonės viduje, ir investuotojams. Taigi akivaizdu, kad tikrosios vertės metodo taikymo finansinėje apskaitoje naudingumą pripažįsta ne tik mokslininkai (teorija), bet ir TAS leidėjai (praktika).

Taigi ir teorinės diskusijos, ir finansinės apskaitos reguliuotojai, teikdami vis daugiau dėmesio tikrosios vertės metodui, skatina įmones taikyti šį metodą praktikoje, kad būtų kuo teisingiau atspindėta įmonės finansinė būklė. Empirinių tyrimų tikrosios vertės metodo taikymo apskaitoje tema atlikta yra daug, pvz., Jaunzeme (2011), Cairns ir kt. (2011), Krakauskaitė ir Rudžionienė (2012), Paliulienė (2012), Christensen ir Nikolaev (2013), Budrionytė (2017), Budrionytė ir Gaižauskas (2018), Bick ir kt. (2018), Hsu ir kt. (2018), Huffman (2018), Liao ir kt. (2020) ir kt. Daugelis užsienyje atliktų tyrimų apima tikrosios vertės metodo pasirinkimo veiksnių analizę, o tikrosios vertės metodo, kaip vieno iš apskaitos politikos pasirinkimų, paplitimą įmonėse, straipsnio autorių rastais duomenimis, analizavo vos keletas autorių: Cairns ir kt. (2011) studija atskleidė Jungtinės Karalystės ir Australijos įmonių tikrosios vertės pasirinkimus pereinant nuo nacionalinių standartų prie TAS taikymo; Krakauskaitė ir Rudžionienė (2012) – tikrosios vertės metodo paplitimą Lietuvos listinguojamose įmonėse; Christensen ir Nikolaev (2013) – Jungtinės Karalystės ir Vokietijos įmonių tikrosios vertės pasirinkimus pereinant nuo nacionalinių standartų prie TAS; Budrionytė ir Gaižauskas (2018) – miško apskaitoje taikomų įvertinimo būdų taikymą Lietuvoje. Todėl aktualu ištirti, kaip tikrosios vertės metodą pasirenka taikyti Lietuvos listinguojamos įmonės, kurios privalo tvarkyti apskaitą pagal TAS, t.y. kaip tikrosios vertės metodas taikomas *de facto* tam, kad paaiškėtų, ar apskaitos informacijos vartotojai gauna teisingą labiausiai matomų (listinguojamų) įmonių informaciją apie turto ir įsipareigojimų vertes finansinėse ataskaitose.

Darbo objektas. Tikrosios vertės vertinimo metodo taikymas.

Darbo tikslas. Įvertinti tikrosios vertės metodo taikymą Lietuvos Respublikos listinguojamose įmonėse.

Siekiant užsibrėžto tikslo, nusistatomi šie *darbo uždaviniai*: 1) išanalizuoti teisės aktus, kurie reglamentuoja tikrosios vertės taikymą finansinėje apskaitoje bei parengti tyrimo metodiką; ir 2) atlikti tyrimą pagal parengtą metodiką bei įvertinti, kaip tikrosios vertės koncepciją apskaitoje praktiškai taiko ir atskleidžia aiškinamuosiuose raštuose Lietuvos Respublikos įmonės, kurių akcijomis viešai prekiaujama biržoje.

Tyrimo metodai. Atliekant tikrosios vertės taikymo reglamentavimo tyrimą, buvo taikomi teisės aktų analizės, turinio analizės, sisteminimo, apibendrinimo, abstrakcijos metodai; empiriniam tyrimui atlikti taikytas turinio analizės metodas, o tyrimo aprašymui pasitelkti statistiniai skaičiavimai.

Tikrosios vertės taikymo tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti, kaip tikrosios vertės metodas taikomas ir įgyvendinamas praktikoje, Jaunzeme (2011) bei Krakauskaitė ir Rudžionienė (2012) atliko tyrimus. Jaunzeme (2011) tyrimas buvo atliktas remiantis atrinktų Austrijos, Belgijos, Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Portugalijos ir Ispanijos bendrovių 2009 m. duomenimis ir

nustatė, kad tikrosios vertės metodas, vertinant ilgalaikio materialiojo turto, nematerialiojo bei investicinio turto straipsnius apskaitoje buvo taikomas labai retai. Krakauskaitė ir Rudžionienė (2012) tyrė 2007-2010 m. Lietuvos Respublikos įmonių, kurių akcijomis viešai prekiaujama biržoje, finansines ataskaitas, ir tyrimo rezultatai buvo panašūs – tikrosios vertės metodas analizuojamu laikotarpiu nebuvo itin populiarus ir atskleistas Lietuvos įmonių finansinėse ataskaitose.

Atsižvelgiant į tai, kad minėti mokslininkų tyrimai atlikti remiantis bent 10 metų senumo duomenimis, ir norint pratęsti tikrosios vertės taikymo apskaitoje ištyrimą bei patikrinti, kaip TAS rekomendaciją, o kai kuriais atvejais ir reikalavimą įvertinti apskaitos straipsnius tikrąja verte taiko Lietuvos Respublikos įmonės, nuspręsta atlikti empirinį tyrimą, kurio:

- *objektas* yra tikrosios vertės metodo taikymas;
- *tikslas* yra ištirti tikrosios vertės metodo, kaip vieno iš apskaitos politikos pasirinkimo, atskleidimą Lietuvos Respublikos listinguojamų įmonių finansinių ataskaitų aiškinamuosiuose raštuose;

- *prielaidos* išskirtos šios: 1) TAS reglamentuoja, kad įmonės aiškinamuosiuose raštuose atskleistų, kokius turto ir įsipareigojimų įvertinimo būdus pasirenka, o įmonės privalo laikytis nustatytų reikalavimų, – daroma prielaida, kad įmonių finansinių ataskaitų aiškinamieji raštai pateikia visą reikalingą informaciją tyrimui atlikti; 2) visų tirtų įmonių tirtais laikotarpiais finansinės ataskaitos buvo audituotos, o auditorių išvadose teigiama, kad finansinės ataskaitos visais reikšmingais atžvilgiais teisingai atspindi įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus bei pinigų srautus pagal TAS, todėl daroma prielaida, kad įmonių finansinėse ataskaitose nėra klaidų ar apgaulių tiriamoje srityje. Tik 2008 m. AB „Grigeo“ finansinių ataskaitų aiškinamajame rašte nurodyta, kad ilgalaikis materialusis turtas yra apskaitomas istorine savikaina, koreguota kai kurio materialiojo turto indeksavimo suma. Toks indeksavimo naudojimas auditorių buvo sukritikuotas kaip neatitinkantis TAS, todėl vėlesniais laikotarpiais įmonė nustojo koreguoti ilgalaikio materialiojo turto vertes pagal tam tikrus indeksus ir ėmė taikyti paprastą istorinės savikainos metodą, kuris pripažintas TAS;

- *tyrimo metodai* pasirinkti remiantis autorių (Jaunzeme, 2011, Krakauskaitė ir Rudžionienė, 2012), tyrinėjusių tą patį tyrimo objektą, pasirinktais tyrimo metodais ir išskiriami tokie: aiškinamojo rašto *turinio analizė* taikoma siekiant nustatyti, kuriems apskaitos straipsniams įvertinti yra taikomas tikrosios vertės metodas; *lyginamasis istorinis metodas* taikomas siekiant išnagrinėti, ar keitėsi įmonių požiūris į tikrosios vertės taikymą, t.y. ar tikroji vertė apskaitoje taikoma dažniau, rečiau ar vienodai; statistiniai metodai – *procentai* taikomi siekiant apibendrinti visus analizuojamų įmonių gautus rezultatus, pamatyti bendrą tendenciją;

- *duomenys renkami* iš pirminių šaltinių – vienu iš įmonių finansinių ataskaitų rinkinių ataskaitų, t.y. aiškinamųjų raštų. Informacijos apie įmonėse taikomą tikrosios vertės metodą ieškoma įmonių aiškinamųjų raštų apskaitos politikos dalyje, kur aprašomi konkrečių turto ir įsipareigojimų straipsnių apskaitos metodai;

- *tyrimo imtis* sudaryta iš įmonių, kurių akcijomis viešai prekiaujama „Nasdaq Vilnius“ biržoje. Tyrimui naudojami 2008 m., 2013 m. ir 2018 m. 17 įmonių finansinių ataskaitų duomenys, siekiant apimti ilgesnį laikotarpį ir nustatyti, ar keičiasi įmonių apskaitos politika tikrosios vertės taikymo atžvilgiu, t.y. ar tikroji vertė pastaruoju metu taikoma dažniau nei buvo taikoma anksčiau. Dėl tokio analizuojamo laikotarpio pasirinkimo į tyrimo imtį nebuvo įtrauktos visos šiuo metu „Nasdaq Vilnius“ biržoje listinguojamos įmonės, kadangi ne visos jos viešai prekiaavo akcijomis 2008 m. ir/arba 2013 m., o dėl šios priežasties nebuvo prieinamos minėto laikotarpio finansinės ataskaitos. Iš Baltijos oficialiojo sąrašo į tyrimo imtį neįtrauktos 4 įmonės: AB „Energijos Skirstymo Operatorius“, AB „Linus Agro Group“, AB „Ignitis gamyba“ ir AB „Novaturas“, o iš Baltijos papildomojo sąrašo neįtrauktos 5 įmonės: AB „Amber Grid“, AB „INVL Technology“, AB „INVL Baltic Farmland“, AB „INVL Baltic Real Estate“ ir AB „LITGRID“;

- *duomenų rinkimo šaltinis* yra vienas – tai „Nasdaq Baltic“ biržos internetinė svetainė¹, kurioje pateikiamos nagrinėjamų įmonių finansinės ataskaitos;

- *tikrosios vertės reglamentavimo analizė*. Pagal Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymą (2001) įmonės, kurių akcijomis yra viešai prekiaujama biržoje ir kurios privalo sudaryti konsoliduotas finansines ataskaitas, savo apskaitą privalo tvarkyti taip, kad konsoliduotas ataskaitas galėtų parengti pagal TAS. Todėl atliekant įmonių, kurių akcijomis yra viešai prekiaujama „Nasdaq Vilnius“ biržoje ir kurios sudaro konsoliduotas ataskaitas, tyrimą, reikia giliau išanalizuoti, kaip tikrosios vertės taikymą apskaitoje reglamentuoja TAS. Kadangi tolimesnis šio darbo tyrimas atliekamas remiantis 2008 m., 2013 m. ir 2018 m. įmonių finansinių ataskaitų duomenimis, vadinasi, reikalinga ir minėtais metais galiojančių TAS analizė. Išanalizavus visus tais metais galiojančius TAS, 1 lentelėje pateikiami tie standartai, kurie reglamentuoja įmonių finansinių ataskaitų straipsnius vertinti tikrąja verte. Pastebėta, jog reikšmingų tyrimui reglamentavimo skirtumų nagrinėjamais metais nėra. Nustatyti apskaitos straipsnių vertinimo principai apimamu laikotarpiu išliko tie patys, pasikeitė tik kai kurios sąvokos, pvz., tikrosios vertės, atėmus *pardavimo* išlaidas, sąvoka 2013 m. ir 2018 m. standartuose kai kuriose vietose pakeista į tikrosios vertės atėmus *perleidimo* arba *paskirstymo* išlaidas sąvoką, *balanso* dienos sąvoka pakoreguota į *finansinės būklės ataskaitos* dienos sąvoką ir pan. Reikšmingesni reglamentavimo skirtumai tarp 2008 m. ir 2013 m. bei 2018 m. TAS: 1) 2013 m. Europos Komisijai priėmus Komisijos reglamentą (ES) Nr. 1255/2012² ir išleidus 13 TFAS „Tikrosios vertės nustatymas“ pasikeitė tikrosios vertės esmės supratimas; 2) finansinio turto ir įsipareigojimų TAS pasikeitimas, jo papildymas 9-uoju TFAS. Tačiau šie

¹ Nasdaq Baltic internetinė svetainė. 2020. Baltijos reguliuojama rinka. Prieiga per <<https://nasdaqbaltic.com/statistics/lt/shares>>

² 2012 m. gruodžio 11 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 1255/2012, kuriuo dėl 12-ojo tarptautinio apskaitos standarto, 1-ojo ir 13-ojo tarptautinių finansinės atskaitomybės standartų ir Tarptautinio finansinės atskaitomybės aiškinimo komiteto 20-ojo aiškinimo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 1126/2008, priimančias tam tikrus tarptautinius apskaitos standartus pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1606/2002. 2012 m. gruodžio 11 d. Nr. 1255/2012. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2012, L 360. Prieiga per <https://doi.org/10.3000/19770723.L_2012.360.lit>.

reglamentavimo pasikeitimai įmonių pasirenkamiems įvertinimo būdams ir finansinių ataskaitų aiškinamuosiuose raštuose atskleidžiamai informacijai apie vertinimą tikrąja verte įtakos neturi.

13 TFAS „Tikrosios vertės nustatymas“. 13 TFAS reglamentuoja bendrus tikrosios vertės nustatymo principus. Teigiama, kad tikroji vertė nustatoma pagal rinkos, o ne konkretaus ūkio subjekto duomenis, egzistuoja 3 pagrindiniai tikrosios vertės nustatymo metodai (rinkos, pajamų ir išlaidų), tikrosios vertės patikimumo lygių hierarchija turi 3 lygius, iš kurių 1 lygis yra labiausiai patikimas ir paremtais stebimais duomenimis, o 3 lygis – mažiausiai patikimas ir paremtas nestebimais duomenimis ir pan. (Europos Komisija, 2018). 13 TFAS įsigaliojo tik 2013 m., todėl tikėtina, kad 2008 m. įmonių aiškinamuosiuose raštuose informacija apie tikrosios vertės taikymą galėjo būti skurdesnė nei 2013 m. ar 2018 m. aiškinamuosiuose raštuose dėl reglamentavimo trūkumo.

1 lentelė. Įvertinimo metodų reglamentavimas TAS

Apskaitos standartas	Vertinimo reglamentavimas
<i>Su vertinimo principais susiję standartai</i>	
21 TAS „Užsienio valiutos kurso pasikeitimo įtaka“	Užsienio valiuta įkainoti straipsniai turi būti įvertinami finansinių ataskaitų valiuta vertinimo dieną
36 TAS „Turto vertės sumažėjimas“	Privaloma vertinti turto atsiperkamąją vertę ir, jeigu ji mažesnė nei vertinamo turto balansinė vertė, pripažinti turto vertės sumažėjimo nuostolius, kurie mažina turto vertę finansinėse ataskaitose
13 TFAS „Tikrosios vertės nustatymas“	Šiame standarte pateikiami bendri tikrosios vertės metodo taikymo principai
<i>Su apskaitos straipsniais susiję standartai</i>	
2 TAS „Atsargos“	Pirminio pripažinimo metu – įsigijimo savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – įsigijimo savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte (mažesniąja jų)
16 TAS „Nekilnojamasis turtas, įranga ir įrenginiai“	Pirminio pripažinimo metu – savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – įsigijimo savikaina arba perkainota verte (metodą pasirenka įmonė)
17 TAS „Nuoma“	Finansinė nuoma nuomininko pripažįstama tikrąja arba dabartine verte (mažesniąja jų)
18 TAS „Pajamos“	Pajamos vertinamos tikrąja verte
19 TAS „Išmokos darbuotojams“	Išmokos darbuotojams apskaitomos tikrąja verte
20 TAS „Valstybės dotacijų apskaita ir informacijos apie valstybės paramą atskleidimas“	Paprastai yra taikomas tikrosios vertės metodas, bet galimas ir nominalios vertės metodas (metodą pasirenka įmonė)
38 TAS „Nematerialusis turtas“	Pripažinimo metu – savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – įsigijimo savikaina arba perkainota verte (metodą pasirenka pati įmonė)
39 TAS „Finansinės priemonės. Pripažinimas ir vertinimas“ (2008 m., 2013 m.)/9 TFAS „Finansinės priemonės“ (2018 m.)	Pirminio pripažinimo metu – tikrąja verte, pridėjus tiesiogines sandorio išlaidas (2008 m., 2013 m.); tikrąja verte arba savikaina, įvertinus sandorio išlaidas (2018 m.), o vėlesnio vertinimo metu finansinis turtas įvertinamas tikrąja verte, amortizuota savikaina arba savikaina (2018 m. savikainos metodas nebėra nurodytas), o finansiniai įsipareigojimai – amortizuota savikaina arba tikrąja verte.
40 TAS „Investicinis turtas“	Pirminio pripažinimo metu vertinama savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – tikrąja verte arba įsigijimo savikaina (metodą pasirenka pati įmonė)
41 TAS „Žemės ūkis“	Biologinis turtas ir pirminio pripažinimo, ir vėlesnio vertinimo metu vertinamas tikrąja verte, atėmus pardavimo išlaidas
5 TFAS „Ilgalaikis turtas, skirtas parduoti, ir nutraukta veikla“	Ilgalaikis turtas, skirtas parduoti, vertinamas balansine verte arba tikrąja verte atėmus paskirstymo (pardavimo) išlaidas (mažesniąja jų)
<i>Su kitų įmonių (ar jų dalies) įsigijimu susiję standartai</i>	
3 TFAS „Verslo jungimai“	Verslo jungimai apskaitomi taikant pirkimo metodą, kurio metu visas įsigytosios įmonės turtas ir visi įsipareigojimai turi būti įvertinti tikrąja verte
28 TAS „Investicijos į asocijuotąsias įmones“	Taikant nuosavybės metodą, investicijos į asocijuotąsias įmones pirminio pripažinimo metu vertinamos įsigijimo savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – tikrąja verte

(Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Europos Komisija (2018))

2 TAS „Atsargos“. Pagal 2 TAS, atsargos pirminio pripažinimo metu turi būti vertinamos įsigijimo savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – arba įsigijimo savikaina, arba grynąja galimo realizavimo verte (mažesniąja jų). Grynoji galimo realizavimo vertė – tai grynoji suma, kurią įmonė tikisi gauti pardavusi atsargas įprastinės savo veiklos metu. 2 TAS akcentuojama, kad grynoji galimo realizavimo vertė nustatoma pagal konkretaus subjekto, o ne pagal rinkos duomenis. Tai neatitinka standartuose vyraujančio tikrosios vertės apibrėžimo. Dėl šios priežasties 2 TAS teigia, jog grynoji galimo realizavimo vertė ne visada lygi tikrajai vertei atėmus pardavimo išlaidas (Europos Komisija, 2018). Vis dėlto, vadovaujantis Whittington (2008) įvardintu alternatyviu požiūriu į tikrąją vertę, grynąją galimo realizavimo vertę galima priskirti prie tikrosios vertės vertinimo būdų.

16 TAS „*Nekilnojamasis turtas, įranga ir įrengimai*“. Pagal 16 TAS, nekilnojamasis turtas, įranga ir įrengimai (toliau – ilgalaikis materialusis turtas (IMT)) pirminio pripažinimo metu vertinami savikaina, o vėliau vertinami arba pagal savikainos metodą, arba pagal perkainotos vertės metodą, priklausomai nuo to, kurį įmonė pasirenka. Šiame standarte aprašomas savikainos metodas taip pat turi tikrosios vertės požymių, kadangi taikant šį metodą privaloma įvertinti turto vertės sumažėjimo nuostolius. Taikant perkainojimo metodą, 16 TAS akcentuoja, jog nebūtina ilgalaikio materialiojo turto perkainoti kasmet finansinių ataskaitų dieną, užtenka tai daryti kas 3-5 metus, jeigu yra įsitikinta, kad balansinė ir tikroji turto vertė reikšmingai nesiskiria finansinių ataskaitų dieną. Tačiau taikant šį metodą kasmet privaloma įvertinti ilgalaikio materialiojo turto vertės sumažėjimo nuostolius, jeigu tokie yra. 2008 m. šiame TAS akcentuojama, kad perkainojant turtą geriausia yra taikyti rinkos metodą, o pajamų ar išlaidų (standarte įvardijamas kaip likutinės atsiperkamosios vertės) metodą taikyti tik tada, kai neįmanoma gauti patikimų rinkos duomenų apie vertinamo turto tikrąją vertę (2013 m., 2018 m. šis straipsnis iš 16 TAS išbrauktas dėl išleisto 13 TFAS, kuriame minėti metodai aprašyti) (Europos Komisija, 2018). Taigi galima pastebėti, jog kad ir kokį TAS nustatytą metodą įmonė pasirenka taikyti vertinant ilgalaikiui materialiajam turtui, šis turtas turi būti vertinamas tikrąja verte arba bent jau turi tikrosios vertės požymių.

17 TAS „*Nuoma*“. 17 TAS teigia, jog bet kokia finansinė nuoma nuomininko turi būti pripažįstama turtu ir įsipareigojimais ir turi būti apskaitoma tikrąja verte arba dabartine minimalių įmokų pagal nuomos sutartį verte, priklausomai nuo to, kuri iš jų mažesnė. Šios vertės nustatomos nuomos pradžioje, o diskonto norma dabartinei vertei apskaičiuoti yra palūkanų norma, nustatyta nuomos sutartyje, arba, jeigu ji nėra nustatyta, taikoma padidinta nuomininko skolinimosi palūkanų norma (Europos Komisija, 2018).

18 TAS „*Pajamos*“. 18 TAS teigia, jog pajamos turi būti pripažįstamos gautų ar gautinų mokėjimų tikrąja verte. Kai atsiskaitoma pinigais ir pirkėjui nėra suteikiamas kreditas, tuomet tikroji vertė nustatoma paprastai – tai tiesiog gautų pinigų suma. Tačiau jeigu mokėjimas yra atidėtas ilgesniam laikotarpiui, tuomet tikroji pajamų vertė gali būti mažesnė nei gautinų pinigų suma, todėl ūkio subjektas privalo įvertinti ir suteikto kredito palūkanas, nors jos pardavimo sandoryje gali būti ir nenurodytos, t.y. turi būti apskaičiuota gautinų sumų dabartinė vertė (Europos Komisija, 2018).

19 TAS „*Išmokos darbuotojams*“. 19 TAS relamentuoja, jog visos išmokos darbuotojams turi būti apskaitomos tikrąja verte. Trumpalaikės išmokos (iki 1 m. trukmės) apskaitomos tikrąja verte be diskontavimo, t.y. tikroji vertė lygi pinigų sumai, kuri turės būti sumokėta darbuotojui per 12 mėn. nuo finansinių ataskaitų dienos, o ilgalaikėms išmokoms įvertinti turi būti nustatoma dabartinė vertė, pritaikius riziką atitinkančią diskonto normą (Europos Komisija, 2018).

20 TAS „*Valstybės dotacijų apskaita ir informacijos apie valstybės paramą atskleidimas*“. Pagal 20 TAS, įmonės apskaitą dotacija gali būti įtraukta tik tada, kai ūkio subjektas atitinka visas dotacijos suteikimo sąlygas ir kai dotacija tikrai bus gauta (yra patvirtinimas). Standarte nėra konkrečiai nurodyta, kaip įvertinti gautą dotaciją, tačiau nurodyta, kad paprastai yra taikomas tikrosios vertės metodas. Pavyzdžiui, 20 TAS teigia, kad nepiniginės dotacijos gali būti apskaitoje parodomos arba tikrąja, arba nominaliąja verte. Vis dėlto, galutinis sprendimas šiuo klausimu paliekamas įmonei, tačiau reikalaujama pasirinktą metodą atskleisti aiškinamajame rašte (Europos Komisija, 2018).

21 TAS „*Užsienio valiutos kurso pasikeitimo įtaka*“. 21 TAS reikalauja visus užsienio valiuta įvertintus apskaitos straipsnius įvertinti finansinių ataskaitų valiuta vertinimo dieną, t.y. įvertinti užsienio valiutos kurso pasikeitimo įtaką (Europos Komisija, 2018). Nors standarte tai nėra tiesiogiai įvardijama kaip tikrosios vertės taikymas, tačiau iš esmės valiutos kurso pasikeitimo įvertinimą ir pateikimą finansinėse ataskaitose galima laikyti tikrosios vertės apskaičiavimu, nes jis parodo valiutos perkamosios galios ir, atitinkamai, apskaitos straipsnio vertės pasikeitimą per atitinkamą laikotarpį.

28 TAS „*Investicijos į asocijuotąsias įmones*“. 28 TAS teigia, jog investicijos į asocijuotąsias įmones dažniausiai turi būti apskaitomos nuosavybės metodu. Šis metodas nurodo, kad pirminio pripažinimo metu šios investicijos apskaitomos įsigijimo savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – tikrąja verte (Europos Komisija, 2018).

36 TAS „*Turto vertės sumažėjimas*“. 36 TAS reikalauja, kad finansinės ataskaitos laikytųsi atsargumo principo – reguliariai įvertintų turimo turto nuvertėjimą (jeigu yra turto nuvertėjimo požymių). Šis standartas įmones įpareigoja įvertinti turto atsiperkamąją vertę, kuri standarte yra apibrėžiama kaip turto tikroji vertė, atėmus perleidimo išlaidas, arba jo naudojimo vertė (didesnioji iš jų). 36 TAS minima, jog ne visada yra būtina nustatyti abi šias vertes. Jeigu bet kuri iš minėtų verčių (turto tikroji vertė, atėmus perleidimo išlaidas, arba naudojimo vertė) viršija turto balansinę vertę, tai turto vertė nėra sumažėjusi ir kitu būdu įvertinamos sumos skaičiuoti nebereikia. Taigi pirmiausia reikėtų įvertinti tikrąją turto vertę, atėmus pardavimo išlaidas, kadangi tai yra rinkos kaina tarp nusimanančių, nesusijusių ir nepriverstinai sandoryje pasirodusių dalyvauti rinkos dalyvių, o tai atitinka tradicinį požiūrį į tikrąją vertę. Tačiau ne visada yra įmanoma įvertinti turtą, remiantis minėtu būdu. Tik tokiu atveju įmonė turto naudojimo vertę turėtų naudoti kaip jo atsiperkamąją vertę. Naudojimo vertė 36 TAS yra apibrėžiama kaip būsimųjų pinigų srautų, kurių tikimasi gauti iš turto, dabartinė vertė. Nuo 2013 m. standarte akcentuojama, jog dabartinė vertė nėra turto tikroji vertė, nes nustatoma ne pagal rinkos, o pagal konkretaus ūkio subjekto duomenis (Europos Komisija, 2018). Vis dėlto, remiantis minėtu alternatyviu požiūriu, dabartinę vertę būtų galima įvardinti kaip tikrosios vertės apskaičiavimo metodą.

38 TAS „*Nematerialusis turtas*“. 38 TAS aprašytos nematerialiojo turto vertės vertinimo taisyklės labai panašios į ilgalaikio materialiojo turto vertinimo taisykles, kurios reglamentuotos 16 TAS. Pripažinimo metu nematerialus turtas privalo būti įvertintas savikaina (kuri ir pačiame standarte yra apibrėžiama kaip vertinamo turto tikroji vertė įsigijimo momentu), o vėlesnio vertinimo metu – įsigijimo savikaina arba perkainota verte. Kurį vėlesnio

vertinimo metodą pasirinkti, nusprendžia pats ūkio subjektas, tačiau perkainotos vertės metodui, vertinant nematerialųjį turtą, egzistuoja vienas unikalus apribojimas – norint taikyti šį metodą, privaloma egzistuojanti aktyvi vertinamo turto rinka. Jeigu aktyvi rinka neegzistuoja, tuomet perkainotos vertės metodas negalimas ir įmonė privalo taikyti savikainos metodą tolimesniam turto vertinimui. Žinoma, kaip ir vertinant ilgalaikį materialųjį turtą savikainos metodu, taip ir nematerialųjį turtą vertinant šiuo metodu, privaloma įvertinti turto vertės sumažėjimą, todėl ir savikainos metodas taip pat turi tikrosios vertės metodo požymių (Europos Komisija, 2018).

39 TAS „Finansinės priemonės. Pripažinimas ir vertinimas“ ir 9 TFAS „Finansinės priemonės“. Finansinio turto ir įsipareigojimų vertinimą 2008 m. ir 2013 m. reglamentavo 39 TAS, o 2018 m. jau buvo išleistas 9 TFAS, kuriame iš esmės buvo pateikta ta pati informacija, kaip 39 TAS ankstesniais metais, tačiau šiek tiek skiriasi standarte įtvirtinti vertinimo metodai. 2008 m. ir 2013 m. pirminio pripažinimo metu, pagal 39 TAS, finansinis turtas ir įsipareigojimai vertinami tikrąja verte, pridėjus tiesiogines sandorio išlaidas, o 2018 m. galiojusiame 9 TFAS nurodyta, jog šiuos apskaitos straipsnius iš pradžių reikia įvertinti tikrąja verte arba savikaina, įvertinus sandorio išlaidas. Taigi esminis skirtumas yra tai, kad 9 TFAS (2018 m.) leidžia finansinį turtą ir įsipareigojimus pirminio pripažinimo metu vertinti savikaina (į kurią įtrauktos tiesioginės sandorio išlaidos), tačiau vertinant šiuos straipsnius tikrąja verte jau nebegalima įtraukti sandorio išlaidų. Vėlesnio finansinio turto vertinimo metu, pagal 39 TAS (2008 m. ir 2013 m.), galimi 3 vertinimo metodai: tikrosios vertės (bendru atveju), amortizuotos savikainos (paskolos ir gautinos sumos, iki termino laikomos investicijos) arba savikaina (nuosavybės vertybiniai popieriai, kurie neturi aktyvios rinkos), tačiau pastebėta, jog 9 TFAS (2018 m.) savikainos metodas nebėra nurodomas kaip galimas, t.y. šiame standarte įvardinti tik 2 vėlesnio finansinio turto vertinimo metodai: tikrosios vertės ir amortizuotos savikainos. Vėlesnis finansinių įsipareigojimų vertinimas nesiskiria – ir 39 TAS (2008 m. ir 2013 m.), ir 9 TFAS (2018 m.) nurodo 2 vertinimo metodus: amortizuotos savikainos arba tikrosios vertės. Amortizuotos savikainos metodas yra taikomas remiantis faktinių palūkanų metodu, kas iš esmės yra finansinio turto ar įsipareigojimų dabartinė vertė. Kaip ir kituose standartuose, taip ir šiuose prioritetas yra teikiamas tikrosios vertės nustatymui pagal aktyvios rinkos duomenis. Vis dėlto, kai aktyvios rinkos nėra, tuomet leidžiama taikyti kitas rinkos dalyvių pripažintas tikrosios vertės įvertinimo metodikas (Europos Komisija, 2018).

40 TAS „Investicinis turtas“. Pagal 40 TAS, investicinis turtas pirminio pripažinimo metu vertinamas savikaina, o vėlesnio vertinimo metu – tikrąja verte arba įsigijimo savikaina. Standarte teigiama, kad vėlesnio vertinimo metodą pasirenka pati įmonė, tačiau yra užuomina, kad geriau taikyti tikrąją vertę, kadangi šiuo būdu sudarytos finansinės ataskaitos yra patikimesnės ir svarbesnės šios informacijos vartotojams. Taip pat minima, jog savikainos metodą reikėtų taikyti tik tada, kai tikrosios vertės neįmanoma patikimai nustatyti. 40 TAS skatina įmones investicinio turto vertę vertinti remiantis nepriklausomo turto vertintojo, turinčio pripažintą ir reikiamą profesinę kvalifikaciją, atsižvelgiant į atitinkamos vietovės ir grupės investicinį turtą, išvadomis (Europos Komisija, 2018).

41 TAS „Žemės ūkis“. Pagal 41 TAS, biologinis turtas ir pirminio pripažinimo, ir vėlesnio vertinimo metu vertinamas tikrąja verte, atėmus pardavimo išlaidas. Šiame standarte daroma prielaida, jog biologinio turto tikrąją vertę patikimai nustatyti galima visada, išskyrus atvejį, kai pirmą kartą pripažįstamas biologinis turtas, kurio aktyvios rinkos kainų nėra ir kurio alternatyviai apskaičiuotos tikrosios vertės pasitvirtina kaip neabejotinai nepatikimos. Tik tokiu atveju leidžiama biologinį turtą vertinti įsigijimo savikaina, tačiau kai tik aktyvi tokio turto rinka atsiranda, iškart privaloma pereiti prie tikrosios vertės metodo. Kai taikomas savikainos metodas biologiniam turtui įvertinti, 41 TAS aiškinamajame rašte vis tiek rekomenduoja atskleisti ribas, kuriose, tikėtina, svyruoja tikroji vertinamo turto vertė (Europos Komisija, 2018).

5 TFAS „Ilgalaikis turtas, skirtas parduoti, ir nutraukta veikla“. Pagal 5 TFAS, ilgalaikis turtas, skirtas parduoti, vertinamas balansine verte arba tikrąja verte atėmus paskirstymo (pardavimo) išlaidas, priklausomai nuo to, kuri iš jų mažesnė. Standartas nurodo, jog kai tikimasi, kad ilgalaikis turtas bus parduotas vėliau nei po metų, įmonė turi įvertinti pardavimo išlaidas jų dabartine verte, t.y. turi jas diskontuoti. Jeigu taikomas balansinės vertės metodas, ūkio subjektas papildomai turi įvertinti ir galimus turto vertės sumažėjimo nuostolius (Europos Komisija, 2018).

2 lentelėje, remiantis Whittington (2008) ir Europos Komisija (2018), susisteminti išnagrinėtuose standartuose reglamentuojamų vertinimo būdų, kurie pagrįsti tradiciniu bei alternatyviuoju požiūriais į tikrąją vertę ir istorinių kainų būdo, apibrėžimai. Pirmosios dvi rūšys pagrįstos tikrosios vertės koncepcijomis, tačiau pirmoji jų pripažįsta tradicinį požiūrį į tikrąją vertę, o antroji jų – alternatyvų. Trečioji rūšis yra tradiciniu apskaitos vertinimo būdu – istorinėmis kainomis – pagrįsti įvertinimo būdai. Vis dėlto įmonės privalo vertinti turto vertės sumažėjimą ir tada, kai pasirenkama taikyti istorinių kainų metodą. Tokiu būdu minėtas metodas įgauna ir tikrosios vertės (ir tradiciniu, ir alternatyviu požiūriu) metodo požymių, kadangi turto vertės sumažėjimas yra suma, kuria turto balansinė vertė viršija jo atsiperkamąją vertę (didesniąją tarp tikrosios vertės, atėmus pardavimo išlaidas, ir naudojimo vertės). Reikalavimo vertinti turto vertės sumažėjimą tikslas yra užkirsti kelią padidintos turto vertės pavaizdavimui finansinėse ataskaitose, kai neigiamai pasikeičia atitinkamo turto rinkos sąlygos ir aplinkybės.

Apibendrinant, galima teigti, kad apskaitos politikos pasirinkimo, ar taikyti įsigijimo savikainos, ar tikrosios vertės metodą, reglamentavimas TAS iš esmės nepasikeitė 2008-2018 m. laikotarpyje. Išimtinai tikrąja verte privalo būti vertinama finansinė nuoma, pajamos, išmokos darbuotojams, finansinis turtas ir įsipareigojimai, biologinis turtas, įsigytosios įmonės turtas ir įsipareigojimai bei investicijos į asocijuotąsias įmones (vėlesnio vertinimo metu).

2 lentelė. TAS reglamentuoti vertinimo būdai

Vertinimo būdas	Komentaras
	<i>Tradiciniu požiūriu į tikrąją vertę pagrįsti įvertinimo būdai</i>
Tikroji vertė	Tikroji vertė – kaina, už kurią vertinimo dieną būtų parduotas turtas arba perleistas įsipareigojimas pagal tvarkingą sandorį tarp rinkos dalyvių.
Tikroji vertė, atėmus pardavimo (paskirstymo, perleidimo) išlaidas	Atitinka tikrosios vertės apibrėžimą, tačiau šis metodas leidžia atimti tiesiogines sandorio išlaidas (pvz., muitus, registracijos mokesčius ir pan.)
Perkainota vertė	Perkainota vertė yra turto tikroji vertė, tačiau ši sąvoka naudojama vertinant ilgalaikį materialųjį turtą ir nematerialųjį turtą tikrąja verte pagal 16 TAS „Nekilnojamas turtas, įranga ir įrengimai“ ir 38 TAS „Nematerialusis turtas“.
	<i>Alternatyviu požiūriu į tikrąją vertę pagrįsti įvertinimo būdai</i>
Grynoji galimo realizavimo vertė	Grynoji galimo realizavimo vertė – įvertinta pardavimo kaina įprastinės veiklos metu, atėmus įvertintas gamybos užbaigimo išlaidas ir įvertintas pardavimo išlaidas. Neatitinka tradicinio požiūrio į tikrąją vertę, nes vertinama pardavimo kaina pagal konkrečios įmonės, o ne pagal rinkos duomenis.
Naudojimo vertė	Naudojimo vertė – būsimųjų pinigų srautų, kurių tikimasi iš turto ar pinigų kuriančio vieneto, dabartinė vertė. Neatitinka tradicinio požiūrio į tikrąją vertę, nes metodas remiasi konkrečios įmonės, o ne rinkos duomenimis.
Dabartinė vertė	Dabartinė vertė yra priemonė, naudojama būsimoms sumoms (pvz., pinigų srautams arba vertėms) susieti su dabartine suma taikant diskonto normą. Jeigu šiam metodui apskaičiuoti naudojami tik rinkos duomenys, tuomet dabartinę vertę būtų galima priskirti tradicinio požiūriu į tikrąją vertę pagrįstiems įvertinimo būdams. Vis dėlto, praktikoje dažniausiai taikomi labiau su konkrečia įmone susiję duomenys, todėl šis metodas priskirtas prie alternatyviu požiūriu į tikrąją vertę pagrįstų įvertinimo būdų.
Amortizuota savikaina	Amortizuota savikaina iš esmės yra finansinio turto ir įsipareigojimų dabartinė vertė, todėl priskyrimo prie alternatyviu požiūriu į tikrąją vertę pagrįstų įvertinimo būdų argumentacija išlieka ta pati.
	<i>Istorinėmis kainomis pagrįsti įvertinimo būdai</i>
Įsigijimo savikaina	Bendru atveju, įsigijimo savikaina yra pirkimo ar pasigaminimo kainos ir bet kokių tiesiogiai priskirtinų išlaidų suma.
Nominalioji vertė	Nominalioji vertė – tai tokia vertė, kuri buvo nustatyta pirminio pripažinimo metu.

(Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Europos Komisija (2018), Whittington (2008))

Pastebėta, kad tikrosios vertės taikymas vertinant kai kuriuos apskaitos straipsnius išlieka įmonės pasirinkimas, t.y. galima taikyti ir istorinių kainų metodą. Tai pasakytina apie nematerialiojo turto, ilgalaikio materialiojo turto, investicinio turto bei dotacijų vertinimą. Todėl šių straipsnių vertinimo būdo pasirinkimas ir atskleidimas Lietuvos listinguojamų įmonių finansinėse ataskaitose ir buvo pasirinktas tirti.

Tikrosios vertės metodo pasirinkimo tyrimo rezultatai

3 lentelėje pateikiama, kokį vertinimo metodą analizuojamais metais pasirinko taikyti tiriamos įmonės po pripažinimo apskaitant ilgalaikį materialųjį ir nematerialųjį turtą. Pastebėta, kad visos įmonės visu analizuojamu laikotarpiu pasirinko taikyti įsigijimo savikainos metodą vertinant nematerialiojo turto vertę. Pagrindinė šio metodo pasirinkimo priežastis – aktyvios rinkos nebuvimas, dėl ko tiksliai įvertinti tikrąją vertę būtų labai sudėtinga ar net neįmanoma. Ilgalaikio materialiojo turto apskaitoje taip pat dominavo įsigijimo savikainos metodas, tačiau galima pastebėti, jog tikrosios vertės taikymas po truputį populiarėja, nes 2008 m. tikrosios (perkainotos) vertės metodą vertinant ilgalaikį materialųjį turtą taikė 17,65 % analizuojamų įmonių, o 2018 m. – jau 23,53 % įmonių, t.y. apytiksliai 6 procentiniais punktais daugiau. Vis dėlto, nors bendra ilgalaikio materialiojo turto vertinimo tendencija ir linksta tikrosios vertės metodo taikymo kryptimi, tačiau tai pastebima ne visose įmonėse:

- 8 iš 17 (apie 47 %) įmonių (AB „Apranga“, AB „Grigeo“, AB „Klaipėdos nafta“, AB „Šiaulių bankas“, AB „Telia Lietuva“, AB „Kauno energija“, AB „Linus“, AB „Žemaitijos pienas“) visais analizuojamais laikotarpiais taikė tik įsigijimo savikainos metodą;

- 3 iš 17 (apie 18 %) įmonių (AB „AUGA group“, AB „Panevėžio statybos trestas“, AB „Vilkyškių pieninė“) visais laikotarpiais taikė mišrų ilgalaikio materialiojo turto vertinimo būdą, t.y. kai kurias šio turto rūšis vertino įsigijimo savikaina, o kai kurias – tikrąja verte;

- 3 iš 17 (apie 18 %) įmonių (AB „Pieno žvaigždės“, AB „Invalda“, AB „Vilniaus baldai“) palaipsniui atsisakė taikyti tikrosios (perkainotos) vertės metodą ir visais ilgalaikio materialiojo turto rūšis ėmė vertinti įsigijimo savikainos metodu;

- 3 iš 17 (apie 18 %) įmonių (AB „Rokiškio sūris“, AB „Snaigė“ ir AB „Utenos trikotažas“ (pastaroji pastatus pradėjo vertinti perkainota verte, o kitos šio turto rūšys 2018 m. vis dar buvo vertinamos įsigijimo savikaina)) palaipsniui perėjo iš įsigijimo savikainos metodo į tikrosios vertės metodo taikymą.

3 lentelė. Nematerialiojo ir ilgalaikio materialiojo turto vertinimo metodo pasirinkimas

Įmonė	Nematerialusis turtas			Ilgalaikis materialusis turtas		
	2008	2013	2018	2008	2013	2018
Apranga		ĮS			ĮS	
AUGA group		ĮS		PV (nebaigta statyba – ĮS)	TV (nebaigta statyba – ĮS)	ĮS (žemė – PV)
Grigeo		ĮS		ĮS ¹		ĮS
Klaipėdos nafta		ĮS			ĮS	
Panevėžio statybos trestas		ĮS			ĮS (žemė ir pastatai – TV)	
Pieno žvaigždės		ĮS		ĮS (pastatai ir žemė – PV)		ĮS
Rokiškio sūris		ĮS		ĮS		PV
Šiaulių bankas		ĮS			ĮS	
Telia Lietuva		ĮS			ĮS	
Vilkyškių pieninė		ĮS			ĮS (pastatai – PV)	
Invalda		ĮS		ĮS (viešbučių turtas – PV)		ĮS
Kauno energija		ĮS			ĮS	
Linus		ĮS			ĮS	
Snaigė		ĮS			ĮS	PV
Utenos trikotažas		ĮS		ĮS		ĮS (pastatai – PV)
Vilniaus baldai		ĮS		ĮS (pastatai – PV)		ĮS
Žemaitijos pienas		ĮS			ĮS	
Įsigijimo savikainos metodo taikymas ²		100 %		82,35 %	79,41 %	76,47 %
Tikrosios (perkainotos) vertės metodo taikymas ²		0 %		17,65 %	20,59 %	23,53 %

ĮS – įsigijimo savikaina; PV – perkainota vertė; TV – tikroji vertė.

¹ istorine savikaina, koreguota kai kurio materialiojo turto indeksavimo suma.

² Jeigu įmonė atitinkamai metais taikė ir savikainos, ir tikrosios (perkainotos) vertės metodą, vertinant atskiras ilgalaikio materialiojo turto rūšis, tuomet skaičiuojant metodo taikymo procentinę dalį atitinkama įmonė įtraukiama į abiejų metodų taikymo procentinės dalies skaičiavimą, t.y. 0,5 tenka įsigijimo savikainos metodui ir 0,5 tenka tikrosios vertės metodui, kai 1 naudojamas, jeigu įmonė taiko tik vieną metodą ilgalaikio materialiojo turto vertinimui.

(Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Nasdaq Baltic internetine svetaine)

4 lentelėje pateikiama, kokį vertinimo metodą analizuojamais metais pasirinko taikyti analizuojamos įmonės po pripažinimo apskaitant investicinį turtą ir pripažinimo metu apskaitant dotacijas. Kadangi šie straipsniai egzistuoja, t.y. šių straipsnių apskaita aprašyta aiškinamajame rašte, ne visose analizuojamose įmonėse arba ne visais analizuojamais metais, todėl sunku padaryti teisingas išvadas dėl pasirinkto metodo taikymo tendencijų. 2008 m. investicinio turto turėjo ir jo apskaitą buvo aprašiusios tik 4 iš 17 (24 %) analizuojamų įmonių, 2013 m. šis skaičius išaugo iki 10 iš 17 (59 %), o 2018 m. nukrito iki 7 iš 17 (41 %) įmonių. Ignoruojant tokį nestabilų investicinio turto atitinkamai metais turinčių įmonių skaičių, būtų galima teigti, kad vertinant investicinį turtą palaipsniui populiarėja įsigijimo savikainos metodas, nes 2008 m. savikainos metodą taikė 50 %, o 2018 m. – 86 %, t.y. 36 procentiniais punktais daugiau, investicinio turto turinčių įmonių. Vis dėlto tikslesnį situacijos vaizdą atspindi šie aspektai:

- 7 įmonės (AB „Grigeo“, AB „Telia Lietuva“, AB „Kauno energija“, AB „Linus“, AB „Snaigė“, AB „Utenos trikotažas“, AB „Žemaitijos pienas“) analizuojamais metais, jeigu turėjo investicinio turto, *visada jį vertino įsigijimo savikainos metodu*;

- 3 įmonės (AB „AUGA group“, AB „Panevėžio statybos trestas“, AB „Invalda“) analizuojamais metais, jeigu turėjo investicinio turto, *visada jį vertino tikrosios vertės metodu*;

- 1 įmonė (AB „Šiaulių bankas“) pakeitė investicinio turto vertinimo būdą: 2013 m. investicinį turtą vertino tikrosios vertės, o 2018 m. – įsigijimo savikainos metodu.

Įvertinus minėtus tris aspektus, galima pastebėti, kad daugelis įmonių nėra linkusios keisti investicinio turto vertinimo metodo ir daugiau jų renkami įsigijimo savikainos metodą. Taip pat faktas, kad viena iš investicinio turto turinčių įmonių pastaruoju metu pakeitė šio apskaitos straipsnio vertinimo metodą iš tikrosios vertės į savikainos metodą, rodo, kad vis dėlto įsigijimo savikainos metodas yra populiariesnis vertinant šią turto rūšį.

Dotacijų apskaita taip pat nebuvo aprašyta visų analizuojamų įmonių aiškinamuosiuose raštuose. Kiekvienais analizuojamais metais (2008 m., 2013 m. ir 2018 m.) dotacijų apskaita buvo aprašyta 9 arba 10 įmonių. 2008 m. 50 % šių įmonių aiškinamajame rašte nenurodė konkretaus dotacijų vertės įvertinimo būdo, nors dotacijų apskaita buvo aprašyta.

2013 m. šis procentas pakilo iki 56 %, o 2018 m. – nukrito iki 33 %. Taigi galima pastebėti, kad vis daugiau įmonių aiškinamajame rašte įvykdo TAS reikalavimą atskleisti, koku metodu – tikrąja ar nominaliąja verte – apskaitoje yra pripažįstamos dotacijos.

Visos įmonės, kurios nurodė konkretų dotacijų vertės nustatymo metodą pripažinimo metu, pasirinko dotacijas įvertinti tikrąja verte. Nustatyti šie pagrindiniai aspektai įmonių dotacijų pripažinimo apskaitoje:

- 4 įmonės (AB „AUGA group“, AB „Klaipėdos nafta“, AB „Rokiškio sūris“, AB „Telia Lietuva“) visais metais, kai pateikdavo dotacijų apskaitos aprašymą aiškinamajame rašte, nurodė tikrosios vertės metodą, pripažįstant dotacijas apskaitoje. Vis dėlto, ir tarp šių įmonių dotacijų apskaitos aprašymo galima išvystyti skirtumų. AB „Klaipėdos nafta“ tikrosios vertės metodą nurodė tik pripažįstant dotacijas, susijusias su turtu, o AB „Rokiškio sūris“ ir AB „Telia Lietuva“ šį metodą nurodė pripažįstant bet kokias dotacijas. AB „AUGA group“ 2008 m. tikrosios vertės metodą nurodo tik vertinant dotacijų, susijusių su turtu, vertę, tačiau 2013 m. ir 2018 m. teigiama, jog visos dotacijos (ir su turtu, ir su pajamomis susijusios dotacijos) pripažįstamos apskaitoje taikant tikrosios vertės metodą.

- AB „Grigeo“ tikrosios vertės metodą, pripažįstant dotacijas, susijusias su turtu, įvardija 2008 m. ir 2018 m. aiškinamuosiuose raštuose, tačiau 2013 m. aiškinamajame rašte joks metodas nėra nurodytas.

4 lentelė. Investicinio turto ir dotacijų vertinimo metodo pasirinkimas

Įmonė	Investicinis turtas			Dotacijos		
	2008	2013	2018	2008	2013	2018
Apranga		-			-	
AUGA group	TV		-	TV (tik susijusios su turtu)		TV (visos)
Grigeo	-		IS	TV (tik susijusios su turtu)	MN	TV (tik susijusios su turtu)
Klaipėdos nafta		-		-		TV (tik susijusios su turtu)
Panevėžio statybos trestas	-		TV		-	
Pieno žvaigždės		-			-	
Rokiškio sūris		-			TV (visos)	
Šiaulių bankas	-	TV	IS		-	
Telia Lietuva	-		IS	TV (visos)		-
Vilkyškių pieninė		-		-	MN	TV (tik susijusios su turtu)
Invalda	TV		-	MN		-
Kauno energija	-		IS	MN	TV (nemokamai gautas turtas)	
Linas	-	IS	-		MN	
Snaigė	-	IS	-		MN	
Utenos trikotažas		IS			-	
Vilniaus baldai		-		MN	-	-
Žemaitijos pienas		IS		TV (tik susijusios su turtu)		MN
Atitinkamo straipsnio apskaita aprašyta (įmonių skaičius)	4	10	7	10	9	9
Įsigijimo savikainos metodo taikymas ¹	50 %	60 %	86 %	0 %	0 %	0 %
Tikrosios vertės metodo taikymas ¹	50 %	40 %	14 %	50 %	44 %	67 %
Konkretus metodas nenurodytas ¹	0 %	0 %	0 %	50 %	56 %	33 %

IS – įsigijimo savikaina; TV – tikroji vertė; brūkšnelis – atitinkamo straipsnio apskaita neaprašyta; MN – apskaita aprašyta, bet metodas nenurodytas.

¹ Procentinė dalis skaičiuojama nuo įmonių, kuriose atitinkamo straipsnio apskaita aprašyta aiškinamajame rašte, skaičiaus.

(Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Nasdaq Baltic internetine svetaine)

- AB „Vilkyškių pieninė“ ir AB „Kauno energija“ vėlesnių metų aiškinamuosiuose raštuose pateikia dotacijų įvertinimo metodą pripažinimo metu, nors anksčiau jis nebūdavo pateiktas, o AB „Žemaitijos pienas“ atvirkščiai – ankstesniais metais pateikdavo įvertinimo metodą, o 2018 m. joks metodas nebebuvo nurodytas.

Galima pastebėti, kad dotacijų apskaitos aprašyme 2008 metais 3 iš 5 (60 %), 2013 metais 2 iš 4 (50 %) ir 2018 metais 4 iš 6 (67 %) įmonių nurodo, kad tikrosios vertės metodą taiko tik pripažįstant dotacijas, susijusias su turtu, o kitos įmonės (2008 metais 2 iš 5 (40 %), 2013 metais 2 iš 4 (50 %) ir 2018 metais 2 iš 6 (33 %)) – pripažįstant bet kokio tipo dotacijas.

Atlikus nematerialiojo, ilgalaikio materialiojo bei investicinio turto ir dotacijų vertinimo metodo pasirinkimo tyrimą įmonėse, pastebėta, kad tikrosios vertės metodas, nors TAS ir leidžiamas, visiškai netaikomas apskaitant ir atskleidžiant nematerialiojo turto vertę. Vertinant ilgalaikio materialiojo turto vertę, minėtas metodas populiariesnis, tačiau vis tiek taikomas mažumoje (apytiksliai 20 %) įmonių. Analizuojant investicinio turto vertinimo metodus įmonėse, pastebėta, kad šio tipo turto apskaitoje taip pat populiariesnis įsigijimo savikainos metodas, nors šio turto vertinime tikrosios vertės metodas taikomas plačiausiai. Vertinant dotacijų vertės pripažinimo būdus, nustatyta, kad pakankamai dažnai (apie 30–50 % įmonių) aiškinamajame rašte, aprašant dotacijų apskaitą, nėra nurodyta, kokia vertė (nominaliają ar tikrąją) apskaitomos dotacijos. Vis dėlto, kai metodas yra nurodytas, visada įvardijamas tikrosios vertės metodas, bet verta pabrėžti, kad kartais jis nurodomas vertinant tik dotacijų, susijusių su turtu, vertę, o kartais vertinant visų tipų dotacijas.

Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad įmonės, kurios turi galimybę turto ir įsipareigojimų vertinimui pasirinkti vieną iš dviejų metodų – įsigijimo savikainos arba tikrosios vertės – dažniau renkasi paprasčiausią būdą, t.y. įsigijimo savikainos, nors jis ne visuomet parodo tikrą ir teisingą turto ir įsipareigojimų vertę balanse. Galima daryti prielaidą, kad tokius įmonių pasirinkimus lemia pagrindiniai tikrosios vertės metodo pritaikymo praktikoje trūkumai (sudėtinga turtą vertinti, kai nėra aktyvios rinkos, būdo taikymas reikalauja papildomų išlaidų ir gerų specialistų, trūksta patirties ir žinių, nustatoma vertė subjektyvi, klaidinanti, jei rinka kinta, mažiau naudinga santykinų rodiklių analizei), kuriuos išanalizavę įvairių literatūrą pateikia Paliulienė (2012), Budrionytė (2015). Taigi iki šiol net ir listinguojamoms įmonėms, kurios turi ženkliai daugiau finansinių ataskaitų informacijos vartotojų ir turėtų stengtis pateikti teisingesnę informaciją apie savo turto ir įsipareigojimų vertes, atrodo patrauklesnis mažiau vertinimo pastangų reikalaujantis įsigijimo savikainos būdas.

Šis tyrimas taip pat atskleidė tikrosios vertės metodo pasirinkimo tendencijas per 10 metų – tikrosios vertės metodo taikymas ne itin ženkliai padidėjo net ir pakeitus jo reglamentavimą – išleidus atskirą vien tikrosios vertės metodo taikymui skirtą 13 TFAS „Tikrosios vertės nustatymas“. Vadinas, net tarptautinių apskaitos reguliuotojų teikiama svarba tikrajai vertei ir reguliavimo didėjimas šioje srityje nedaro didesnės įtakos šio metodo populiarumui, t.y. neskatina įmonių rinktis tikrosios vertės metodą.

5 lentelėje apibendrinti autorių rastų panašių ankstesnių tyrimų rezultatai. Jaunzeme (2011), Cairns ir kt. (2011), Christensen ir Nikolaev (2013) tyrimai atskleidė, kad kai kitų valstybių stambios įmonės nematerialiojo turto, ilgalaikio materialiojo turto vertinimui gali pasirinkti iš dviejų alternatyvų (įsigijimo savikainos ar tikrosios vertės), jos tikrosios vertės metodą pasirenka retai, išskyrus investicinį turtą. Jeigu įmonės turi investicinio turto, dažnai renkasi jį vertinti tikrosios vertės metodu.

5 lentelė. Turto tikrosios vertės metodo taikymas ankstesniuose tyrimuose

Tyrimo autoriai	Tyrimo laikotarpis ir valstybė	Nematerialusis turtas	Ilgalaikis materialusis turtas	Investicinis turtas
Jaunzeme (2011)	2009 m. senųjų ES šalių įmonės	1 iš 59 (2%) įmonių	1 iš 59 (2 %) įmonių	1 iš 21 (5 %) įmonių
Cairns ir kt. (2011)	2005-2006 m. Jungtinės Karalystės ir Australijos įmonės	0 %	6 (5 %) Jungtinės Karalystės; 12 (11 %) Australijos	15 iš 15 (100 %) Jungtinės Karalystės; 17 iš 18 (94 %) Australijos
Christensen ir Nikolaev (2013)	2005-2006 m. Jungtinės Karalystės ir Vokietijos įmonės	0 % Jungtinėje Karalystėje; 0 % Vokietijoje	42 iš 903 (5 %) Jungtinės Karalystės; 7 iš 605 (1 %) Vokietijos	96 iš 124 (77 %) Jungtinės Karalystės; 34 iš 151 (23 %) Vokietijoje
Budrionytė ir Gaižauskas (2018)	2016 m. Lietuvos miškininkystės įmonės	-	0 %	-

(Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Jaunzeme (2011), Cairns ir kt. (2011), Christensen ir Nikolaev (2013), Budrionytė ir Gaižauskas (2018))

Autorių atlikto tyrimo rezultatus palyginus su kitais panašiais tyrimais, akivaizdu, kad Lietuvos įmonės taip pat, kaip ir kitų valstybių įmonės, nėra linkę rinktis tikrosios vertės metodo nematerialiajam turtui (beveik niekas nesirenka šio metodo) vertinti. Ilgalaikio materialiojo turto vertinimui tikrąją vertę Lietuvos įmonės renkasi netgi dažniau nei kitose valstybėse esančios įmonės (kitose 1–11 %, o Lietuvoje 18–24 %). Investiciniam turtui vertinti tikrosios vertės metodo pasirinkimas labai svyruoja ir negalima įžvelgti tendencijų (užsienyje 5–100 %, o Lietuvoje 14–50 %).

Galima apibendrinti, kad tikrosios vertės metodas ir Lietuvos listinguojamose įmonėse, ir kitų valstybių stambiose įmonėse nėra populiarus apskaitos politikos pasirinkimas. Nors tarptautinis apskaitos reglamentavimas teikia didelę reikšmę tikrosios vertės taikymui, įmonės vertindamos turtą linkę rinktis lengviausią kelią, nes tikėtina, kad nėra aktyvaus išorinių apskaitos informacijos vartotojų susidomėjimo informacijos tikrosiomis vertėmis atskleidimui finansinėse ataskaitose – nėra paklausos tikrosios vertės metodo taikymui.

Išvados

Išanalizavus tikrosios vertės reguliavimą TAS, nustatyta, kad tikrosios vertės reglamentavimas nors ir keitėsi (2013 metais įsigaliojo naujas vien šiam vertinimo metodui skirtas 13 TFAS „Tikrosios vertės nustatymas“), tačiau tikrosios vertės metodo pasirinkimo apskaitos politikoje ir jo atskleidimo įmonių finansinėse ataskaitose reglamentavimas

iš esmės nepasikeitė 2008-2018 m. laikotarpiu. Išimtinai tikrąja verte privalo būti vertinama finansinė nuoma, pajamos, išmokos darbuotojams, finansinis turtas ir įsipareigojimai, biologinis turtas, įsigytosios įmonės turtas ir įsipareigojimai bei investicijos į asocijuotąsias įmones (vėlesnio vertinimo metu). Pastebėta, kad tikrosios vertės taikymas vertinant kai kuriuos apskaitos straipsnius (pvz., ilgalaikį materialųjį, nematerialųjį ir investicinį turtą) išlieka įmonės pasirinkimas, t.y. galima taikyti ir istorinių kainų metodą.

Tyrimu nustatyta, kad kai TAS įmonėms leidžia savanoriškai pasirinkti vertės nustatymo metodą, dažniausiai Lietuvos listinguojamos bendrovės renkasi įsigijimo savikainos metodą. Minėtas metodas buvo taikomas visose analizuotose įmonėse visais laikotarpiais apskaitant nematerialųjį turtą. Tikrosios vertės metodas populiariesnis vertinant ilgalaikį materialųjį turtą: 2008 m. perkainota verte šį turtą apskaitė 17,65 %, o 2018 m. – 23,53 % analizuotų įmonių, tačiau šis metodas yra vis mažiau taikomas vertinant investicinį turtą: 2008 m. tikrąja verte investicinį turtą apskaitė 50 %, o 2018 m. – 14 % analizuotų įmonių. Dotacijų vertės pripažinimo būdai dažnai (apie 30–50 % įmonių) nenurodomi aiškinamajame rašte, o kai metodas yra nurodytas, visada įvardijamas tikrosios vertės metodas.

Autorių atlikto tyrimo rezultatus palyginus su kitais panašiais tyrimais, akivaizdu, kad Lietuvos įmonės taip pat, kaip ir kitų valstybių įmonės, nėra linkę rinktis tikrosios vertės metodo nematerialiajam turtui (beveik niekas nesirenka šio metodo) vertinti. Ilgalaikio materialiojo turto vertinimui tikrąją vertę Lietuvos įmonės renkasi netgi dažniau nei kitose valstybėse esančios įmonės (kitose 1–11 %, o Lietuvoje 18–24 %). Investiciniam turtui vertinti tikrosios vertės metodo pasirinkimas labai svyruoja ir negalima išvengti tendencijų (užsienyje 5–100 %, o Lietuvoje 14–50 %).

Tikrosios vertės metodo taikymas Lietuvos listinguojamose įmonėse ne itin ženkliai padidėjo net ir pakeitus jo reglamentavimą TAS. Galima daryti prielaidą, kad tokius įmonių pasirinkimus lemia pagrindiniai tikrosios vertės metodo pritaikymo praktikoje trūkumai, t.y. vidinės įmonių priežastys. Tačiau galutinį rezultatą gali lemti ir išorinės priežastys – išorinių apskaitos informacijos vartotojų susidomėjimo informacijos tikrosiomis vertėmis nebuvimas. Kai nėra paklausos dabartinėmis vertėmis teikiamai apskaitos informacijai finansinėse ataskaitose, įmonių vadovai ir buhalteriai nueina trumpiausiu keliu – turto vertes atskleidžia istorinėmis kainomis.

Tačiau žvelgiant plačiau, įmonių vadovų motyvai pasirinkti vienokią ar kitokią apskaitos politiką gali būti labai įvairūs, todėl svarbu būtų toliau tirti ne tik tikrosios vertės metodo pasirinkimą, bet ir šio pasirinkimo veiksnius, pvz., įmonės dydį, pramonės šaką, finansinį svertą, pelningumą, užsienio investuotojus, vadovo ypatybes ir kt. Tokiu atveju Lietuvos įmonių pasirinkimus būtų galima paaiškinti tradicinėmis pozityviosios apskaitos teorijos hipotezėmis. Taip pat tenka pripažinti, kad šiam tyrimui atlikti tyrimo imtis buvo nulemta duomenų prieinamumo – listinguojamų įmonių finansinės ataskaitos yra viešai prieinamos biržos puslapyje. Tačiau 17 įmonių yra labai maža tyrimo imtis. Kad gautos išvados būtų patikimesnės, reikėtų tirti daugiau veikiančių Lietuvos įmonių apskaitos politikos pasirinkimus taikyti tikrąją vertę, o taip pat gautus tyrimo rezultatus lyginti su kitose panašaus ekonominio išsivystymo artimose valstybėse, pvz., Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje ir kt.

Literatūra

- BADIA, M.; DURO, M.; PENALVA, F.; RYAN, S. 2017. Conditionally Conservative Fair Value Measurements. *Journal of Accounting and Economics*, vol. 63, no. 1, 75–98. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.10.006>>.
- BAKER, C. R. 2018. The Lack of Impact of Fair Value Accounting: A Commentary on “Fair Value” Accounting as the Normative Fisherian Phase of Accounting”. *Accounting History Review*, vol. 28, no. 3, 191–198. Prieiga per <<https://doi.org/10.1080/21552851.2018.1542229>>.
- BICK, P.; ORLOVA, S.; SUN, L. 2018. Fair Value Accounting and Corporate Cash Holdings. *Advances in Accounting*, vol. 40, 98–110. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.adiac.2017.12.002>>.
- BUDRIONYTĖ, R. 2015. Apskaita tikrąja verte tarptautinių ir nacionalinių apskaitos standartų kontekste. In *Accounting, Audit, Analysis: Science, Studies and Business Synthesis: International Scientific Conference: Research Papers*, 47–60. Vilnius: VUL. Prieiga per <http://www.3akonferencija.evaf.vu.lt/wp-content/uploads/2011/07/3a_Accounting-Audit-Analysis_research-papers.pdf>.
- BUDRIONYTĖ, R. 2017. Verslo subjektų valdomų miškų finansinės apskaitos modelis: daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 279 p.
- BUDRIONYTĖ, R.; GAIŽAUSKAS, L. 2018. Historical Cost vs Fair Value in Forest Accounting: the Case of Lithuania, *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, vol. 6(1), 60–76. Prieiga per <[http://doi.org/10.9770/jesi.2018.6.1\(5\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2018.6.1(5))>.
- BURDENKO, I. 2017. Fair Value: History, Assessment and Financial Crisis. *Accounting and Financial Control*, vol. 1, no. 2, 29–37. Prieiga per <[http://doi.org/10.21511/afc.01\(2\).2017.04](http://doi.org/10.21511/afc.01(2).2017.04)>.
- CAIRNS, D.; MASSOUDI, D.; TAPLIN, R.; TARCA, A. 2011. IFRS Fair Value Measurement and Accounting Policy Choice in the United Kingdom and Australia. *The British Accounting Review*, vol. 43, 1–21. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.bar.2010.10.003>>.
- CHRISTENSEN, H. B.; NIKOLAEV, V. V. 2013. Does Fair Value Accounting for Non-financial Assets Pass the Market Test? *Review of Accounting Studies*, vol. 18, 734–775. Prieiga per <<https://doi.org/10.1007/s11142-013-9232-0>>.
- COZMA, I. D. 2015. Fair Value Measurement under IFRS 13. *Analele Universității Constantin Brâncuși din Târgu Jiu: Seria Economie*, vol. 1, no. 3, 55–59. Prieiga per <<https://doaj.org/article/ba86bad1bf8e4d9784745a4848eccd64>>.
- Europos Komisija. 2018. *Konsoliduotas tekstas: 2008 m. lapkričio 3 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1126/2008, priimantis tam tikrus tarptautinius apskaitos standartus pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1606/2002*. Prieiga per <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02008R1126-20130331&from=LT>>.
- HASWELL, S.; EVANS, E. 2018. Enron, Fair Value Accounting, and Financial Crises: A Concise History. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, vol. 31, no. 1, 25–50. <<https://doi.org/10.1108/AAAJ-04-2016-2525>>.
- HSU, A. W.; POURJALALI, H.; SONG, Y. 2018. Fair Value Disclosures and Crash Risk. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, vol. 14, no. 3, 358–372. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.jcae.2018.10.003>>.
- HUFFMAN, A. 2018. Asset Use and the Relevance of Fair Value Measurement: Evidence from IAS 41. *Review of Accounting Studies*, vol. 23, no. 4, 1274–1314. Prieiga per <<https://doi.org/10.1007/s11142-018-9456-0>>.
- JAUNZEME, J. 2011. Fair Value Measurement of Assets in the Bank Based Economies of the Old EU: Lessons for New EU Member States. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, vol. 5, no. 2, 105–117. Prieiga per <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367177440383/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>>.

- KRAKAUSKAITĖ, E.; RUDŽIONIENĖ, K. 2012. Įvertinimas tikraja verte apskaitoje. *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, vol. 11, 18–27. Prieiga per <<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187601885/J.04~2012~1367187601885.pdf>>.
- LIAO, L.; YAO, D. T.; KANG, H.; MORRIS, R. 2020. The Impact of Legal Efficacy on Value Relevance of the Three-level Fair Value Measurement Hierarchy. *Pacific-Basin Finance Journal*, vol. 59. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2019.101259>>.
- Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-574. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 99-3515. Prieiga per <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.154657/asr>>.
- MARKARIAN, G. 2018. The Role of Irving Fisher in the Development of Fair Value Accounting Thought. *Accounting History Review*, vol. 28, no. 3, 181–190. Prieiga per <<https://doi.org/10.1080/21552851.2018.1542230>>.
- McDONOUGH, R.; SHAKESPEARE, C. M. 2015. Fair Value Measurement Capabilities, Disclosure, and the Perceived Reliability of Fair Value Estimates: A Discussion of Bhat and Ryan 2015. *Accounting, Organizations and Society*, vol. 46, 96–99. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.aos.2015.05.003>>.
- MORA, A.; McGEACHIN, A.; BARTH, M. A.; BARKER, R.; WAGENHOFER, A.; JOOS, P. 2019. Fair Value Accounting: The Eternal Debate – AinE EAA Symposium, May 2018. *Accounting in Europe*, vol. 16, no. 3, 237–255. Prieiga per <<https://doi.org/10.1080/17449480.2019.1664754>>.
- NUŤĀ, F. M. 2015. Fair Value Accounting Crisis Debate – a Review. *Analele Universității Constantin Brâncuși din Târgu Jiu: Seria Economie*, vol. 2, no. 1, 136–139. Prieiga per <<https://doaj.org/article/46e348ee705644a6b987b802611d1844>>.
- PALIULIENĖ, L. 2012. Turto įkainojimo savikaina ir tikraja verte koncepcijų teorinė bei praktinė analizė. *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos*, vol. 8, no. 1, 180–185. Prieiga per <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1466170225475/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.
- RUDŽIONIENĖ, K. 2010. Tikrosios vertės samprata Lietuvoje. *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos*, vol. 7, no. 1, 163–168. Prieiga per <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367188042509/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.
- ŠKODA, M.; SLÁVIKOVÁ, G. 2015. Fair Value Measurement after Financial Crunch. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 213, 241–247. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.532>>.
- WANG, H.; ZHANG, J. 2017. Fair Value Accounting and Corporate Debt Structure. *Advances in Accounting*, vol. 37, 46–57. Prieiga per <<https://doi.org/10.1016/j.adiac.2017.02.002>>.
- WHITTINGTON, G. 2008. Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View. *Abacus*, vol. 44, no. 2, 139–168. Prieiga per <<https://doi.org/10.1111/j.1467-6281.2008.00255.x>>.

APPLICATION OF THE FAIR VALUE METHOD IN LITHUANIAN LISTED COMPANIES

Kristina Rudžionienė, Remigija Lukošūnaitė
Vilnius University, Lithuania

Summary

The fair value approach, although causing a lot of controversy, is the only method of valuation for which a separate accounting standard is intended. When assessing some accounting items, it has been applied and in some cases companies are given the right to choose. The purpose of this article is to evaluate the application of the fair value method in listed companies of the Republic of Lithuania. The notes of financial statements of 17 listed companies investigated in 2008, 2013 and 2018. International accounting standards have been analysed, according to which listed companies keep accounting and measure assets and liabilities. It was determined which standards require the fair value is to be applied and which companies have the right to choose the historical cost or fair value. Financial leases, revenues, employee benefits, financial assets and liabilities, biological assets, assets and liabilities of the acquired company and investments in associates and joint ventures (at the time of financial reporting) must be measured exclusively at fair value. When IAS allows companies to choose a valuation method, generally Lithuanian quoted companies choose the historical cost method. This method was applied to all companies analysed for the accounting of intangible assets at all periods analysed. Fair value method is more popular for fixed tangible assets: 2008 it was estimated at 17,65 % companies and 23,53 % in 2018, but this method is increasingly applied to the valuation of investment property: in 2008, at fair value, the investment property was presented for 50 % and in 2018 14 % of the companies analysed.

Keywords: fair value, asset measurement, Lithuanian listed companies.

JEL codes: M41.

The article has been reviewed.

Received in September, 2020

Accepted in November, 2020

Contact person:

Kristina Rudžionienė, Vilnius University; Muitinės street 8, LT-44280, Kaunas, Lithuania; e-mail: Kristina.Rudzioniene@knf.vu.lt
